



Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:02.04.2024 ✓Accepted/Kabul:21.05.2024

DOI:10.30794/pausbed.1463845

Research Article/Araştırma Makalesi

Güzel, E. (2024). "Siyasi Strateji Bağlamında VII. Kleopatra ve Caesar'ın Nil Seyahati", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 63, ss.73-84.

SİYASİ STRATEJİ BAĞLAMINDA VII. KLEOPATRA VE CAESAR'IN NİL SEYAHATI

Eylem GÜZEL*

Öz

XII. Ptolemaios öldükten sonra, erkek kardeşi XIII. Ptolemaios ile egemenlik mücadelesine giren VII. Kleopatra, bir iç savaş olarak ortaya çıkan İskenderiye Savaşı'nın hemen ardından şahsi ve siyasi yakınlaşma içinde olduğu Romalı müttefiki Caesar ile birlikte Nil Nehri üzerinde seyahate çıkmıştır. Yukarı Mısır'da bulunan yerleşimleri, maden yataklarını, taş ocaklarını ve ticaret merkezlerini ziyaret eden çift Aethiopia'ya ulaşmadan seyahati sonlandırmıştır. Çağdaş kaynaklarda bahsi geçmeyen seyahatin Suetonius, Appian, Athenaeus ve Lucan gibi çağdaş olmayan yazarların eserlerinde yer alması tartışmalara yol açmış, bu durum seyahatin gerçekleştiğini savunan/şüpheli bulan görüşleri beraberinde getirmiştir. Nil seyahati ile ilgili tartışmalar başta olmak üzere amacı, kapsamı ve siyasi ve stratejik hedefleri bu çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır. Arkeolojik veriler, edebi kaynaklar ve modern görüşlerin bir arada değerlendirildiği çalışma, çağdaş antik kaynaklarda yer verilmediği için bilgi sahibi olamadığımız seyahatin romantik bir balayı seyahatinden ziyade siyasi hedefleri olan bir keşif seyahati olduğunu ve antik kaynaklarda anlatılanlardan fazlasını içerdiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Antik Mısır, Ptolemaios Hanedanı, VII. Kleopatra, Caesar, Nil seyahati.

CLEOPATRA VII AND CAESAR'S NILE CRUISE IN THE CONTEXT OF POLITICAL STRATEGY

Abstract

Cleopatra VII, who struggle for the throne with her brother Ptolemy XIII after the death of Ptolemy XII, went on a cruise on the Nile River with her Roman ally Caesar, with whom she had personal and political rapprochement, immediately after the Battle of Alexandria, which emerged as a civil war. The couple visited the settlements, mineral resources, quarries, and trade centers in Upper Egypt and ended the cruise before reaching Aethiopia. The fact that the cruise, which is not mentioned in contemporary sources, is mentioned in the works of non-contemporary authors such as Suetonius, Appian, Athenaeus and Lucan has led to controversy, and this situation has brought along the views that defend/doubt that the cruise took place. The main focus of this study is the purpose, scope and political and strategic objectives, especially the discussions about the Nile cruise. The study, which evaluates archaeological data, literary sources and modern views together, reveals that the cruise, which we have no information about because it is not included in contemporary ancient sources, was a discovery journey with political goals rather than a romantic honeymoon trip, and that it included more than what is described in ancient sources.

Keywords: Ancient Egypt, Ptolemaic Dynasty, Cleopatra VII, Caesar, Nile cruise.

*Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, DENİZLİ.
e-posta: eguzel@pau.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-8702-4555>)

1. GİRİŞ

47¹ yılı mart ayında sona eren İskenderiye Savaşı sonrasında Kleopatra² ve Caesar'ın çok sayıda asker ve gemiden oluşan bir ekiple Nil Nehri üzerinde bir seyahate çıktıkları tezi bazı antik ve modern kaynaklarda kabul görmektedir. Kleopatra ve Caesar, kraliçeye ait bir thalamegos, çok sayıda asker ve gemiden oluşan bir ekiple Mısır krallığının ana caddesi olan Nil Nehri boyunca seyahat etmişlerdir (Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*: 1. 52). Bu seyahatin temelini, Ptolemaios hükümdarları tarafından uygulanmış olan Mısır siyasi geleneklerine bağlılıkla ilişkilendirmek mümkündür. Coğrafi konumu nedeniyle yönetilmesi zor bir bölgede yer alan Eski Mısır'da firavunlar, taşrada yaşayan halkın ve bölge yöneticilerinin ülkenin hükümdarını yok sayma ya da mevcut hükümdar karşısında egemenlik ilan etme ihtimali bulunduğu egemen güç ve otoritenin sahibi olduklarını vurgulamak amacıyla Nil Nehri çevresinde yer alan bölgeleri ziyaret etmeyi gelenek haline getirmiştir. İdari işlerin merkezi konumundaki başkentten yüzlerce kilometre uzakta yaşayan yerel yöneticilerin, kralın otoritesini yok sayarak kendilerini yarı kral ilan etme ihtimali konusunda sürekli endişe içinde olan firavunlar, Nil güzergahındaki yerleşim yerlerine ziyaretleri içeren seyahatler düzenleyerek varlıklarını teyit etmişlerdir. Firavunların yüzyıllar boyunca uyguladığı bu sistem, mevcut egemenlik sürecini güçlendirmede etkili bir yoldur. Firavunların/kralların yerel yöneticileri ziyaret ettiği ve yerel tapınaklara giderek ilişkilerini güçlendirdiği siyasi bir araç olarak öne çıkan bu gelenek, Ptolemaios hanedanının kuruluşundan itibaren tahta çıkan ve kendilerini firavunların mirasçısı olarak gören bazı hükümdarlar tarafından da uygulanmıştır (Josephus, *Antiquitates Judaearum*: 1. 161; Josephus, *Bellum Judaicum*: 5. 375; Adamson, 1982: 88). Tahta çıkar çıkmaz Mısır'ın önemli merkezlerini ziyaret eden II. Ptolemaios Philadelphos, Nil Nehri üzerinde bir seyahat gerçekleştiren III. Ptolemaios Euergetes (Strabo, *Geographica*: 2. 3) ve ülkenin durumunu gözden geçirmek üzere İskenderiye'den yola çıkarak Memphis ve Yukarı Mısır'ı ziyaret eden IV. Ptolemaios Philopator (*OGIS* 111; Tarn, 1936: 187-189; Bevan, 1968: 292-95) hükümdarı oldukları topraklar üzerindeki hakimiyetlerini, tanrılara bağlılıklarını, sınırları genişletme hedeflerini ve kraliyet meselelerine karşı tutumlarını vurgulamayı amaçlamışlardır. Hanedanın son hükümdarı Kleopatra da bu siyasi gelenekleri uygulayan bir yönetim anlayışı içinde olmuştur (Kleiner, 2005: 80-83). Çok genç yaşta hükümdar olmasına rağmen yönetsel yeteneğiyle öne çıkan, tahta geçtiği ilk yıllardan itibaren ülkenin farklı yerlerinde gerçekleşen dini törenlere³ katılım sağlayarak hem firavun geleneklerini hem de atalarının siyasetini izleyen Kleopatra, Nil güzergahı üzerinde bir seyahat düzenleyerek Yukarı Mısır'da bulunan yerleşim bölgelerindeki dini ve siyasi merkezleri ziyaret etmiştir (Walker ve Higgs, 2001: 11). Kleopatra'nın thalamegos olarak adlandırılan büyük mavnası⁴ ile gerçekleştirilen Nil seyahatinin, geleneksel taç giyme törenlerinin düzenlendiği başkent Memphis'e kadar uzandığı düşünülmür (Tyldesley, 2008: 100).

2. KONU VE KAYNAKLAR

Antik kaynakların anlatımlarına bakıldığında özellikle çağdaş yazarların bu seyahatten bahsetmedikleri görülür. Caesar başta olmak üzere seyahate şahitlik eden yazarlar bu konuda sessiz kalır. Caesar, İskenderiye Savaşı'nı (Caesar, *İç Savaş*: 3. 111-112) içeren *Bellum Alexandrinum* adlı eserinde Mısır'da yaşanan iç savaştan bahsederken (Caesar, *Bellum Alexandrinum*: 33; Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*: 1. 52) Kleopatra ile yaşadığı ilişki ve birlikte çıktıkları tekne seyahatinden hiç bahsetmemiştir.⁵ Dolayısıyla bu eserin, Caesar ve Kleopatra'nın birlikte çıktıkları seyahatin yapıldığına dair anlatımlar içeren antik kaynakların teyidini sağlayacak en güvenilir kaynak olma özelliğinden yararlanmak güçleşir. Geriye dönemin çağdaşı olmadığı halde seyahat hakkında bilgi veren yazarlar olan Lucan, Suetonius, Appian ve Athenaeus kalıyor. Bu yazarlar her ne kadar Caesar'ın Kleopatra ile Mısır'da kaldığı süre zarfında Nil boyunca gerçekleşen bir tekne seyahati yaptıklarını aktarmış olsalar da çağdaş kaynaklarda seyahatin içeriğine dair herhangi bir anlatım yer almadığı için tartışmalara neden olmuştur (Lord, 1938: 35).

¹ Metin içindeki tüm tarihler, aksi belirtilmediği taktirde, Milattan Önce (MÖ)'yi ifade etmektedir.

² Makalenin bu aşamasından itibaren VII. Kleopatra'dan "Kleopatra" olarak bahsedilecektir.

³ Burada bahsi geçenlerden bir tanesi de 51 yılının 22 Mart tarihinde (Phamenoth 19) yapılan Buchis Boğası'nın cenaze törenidir. Tanrı Montu'nun yeryüzündeki sureti sayılan ve Mısır'daki önemli hayvan kültürlerinden (Herodotos, *Herodot Tarihi*: 2. 65-76) birini temsil eden Buchis boğası (Stephens, 2005: 223; Mond and Myers, 1934, II. 11-13, No. 13, pl. XLIII) ölünce onun adına büyük bir cenaze töreni düzenlendi. Yukarı Mısır'daki Hermonthis (modern Armant) kentinde gerçekleşen bu törene ülkenin hükümdarı konumundaki Kleopatra da katıldı. (Strabo, *Geographica*: 17. 1. 47). Bu tören, kutsal boğanın ölümü nedeniyle gündeme gelen değişim süreci için düzenlenen bir ritüeldir. Ölen kutsal boğanın yerine yeni boğanın geçişinin festivallerle kutlanması geleneksel hale gelmiştir (Delaney, 2014: 1; Ray, 2003: 10; Ashton, 2008: 124; Roller, 2010: 53, 57-58; Hughes-Hallett, 1990: 79).

⁴ Suetonius'un "navis thalamegos"a yaptığı atf antik kaynak çevirilerinde "mavna" olarak karşılık bulmuştur.

⁵ *Bellum Alexandrinum*'da Mısır kralı olarak XII. Ptolemaios'un çocukları XIII. Ptolemaios ile Kleopatra'yı görevlendirdiğinden bahsedilirken Caesar ve Kleopatra arasındaki gönül ilişkisine yer veren bir açıklama yer almaz. (Caesar, *Bellum Alexandrinum*: 33).

Nil seyahati hakkında bilinen en eski referans, seyahatin gerçekleştiği tarihten yaklaşık yüz yıl sonra olmak üzere Lucan tarafından kayda geçer. Caesar'ın en büyük hayalinin Nil Nehri'nin kaynağını⁶ keşfetmek olduğundan bahseden Lucan, utanç verici bir aşk ilişkisine zaman harcamakla suçladığı Cesar'ın Mısırlı rahip Acoreus'a "Nil'in taşkınlarının çağlar boyunca gizlenen nedeni ve bilinmeyen kaynağı dışında bilmeyi tercih edeceğim hiçbir şey yok. Bana o nehrin kaynağını göreceğim konusunda sağlam bir beklenti ver ve ben de iç savaşı bırakayım." dediğini aktarır (Lucan, *Pharsalia*: 10. 192).⁷ Seyahatin içeriğine dair ilk detaylı anlatımlara göre Mısır yönetimini Kleopatra ve küçük kardeşine devrettikten sonra İskenderiye'den Suriye'ye oradan da Pontus'a geçen Caesar'ın kraliçeyle aşk ilişkisi vardı. Eğer askerler onları izlemeyi kabul etseydi, lüks bir gemide gün ağarınca kadar sık sık ziyafet verdiği ve eğlendiği Kleopatra ile neredeyse Aethiopia'ya kadar giderek Mısır'ın iç bölgelerine ilerleyeceklerdi. Buna göre taht mücadelesi sürecinde Kleopatra'nın Caesar'dan destek aldığı ve kardeşi XIII. Ptolemaios'un ölümünden sonra tahtını geri almasının ardından Mısırlı bir firavun/kral prestiji sağladığı Roma komutanını eğlence, kültür ve keşif amaçlı bir Nil seyahatine çıkardığı fakat birlikte çıktıkları bu seyahati tamamlamadan geri döndükleri anlaşılıyor (Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*: 1. 52; Appian, *Historiae Romanae*: II. 13.90). Nitekim antik ve modern yazarlar bu romantik seyahatin keşif ve eğlence amaçlı olduğu görüşünü benimser. (Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*: 1. 52; Appian, *Historiae Romanae*: II. 13. 90; Dio, *Historiae Romanae*: XLII. 45. 1; Lewis, 1986: 155; Hillard, 2002: 550; Hölbl, 2001: 238; Lord, 1938: 36). Bu bağlamda Kleopatra'nın Caesar'la olan ilişkisini pekiştirme imkanı sağlama ve kraliçenin Mısır'ın kaynaklarını Romalı komutana tanıtmak istemesinin yanı sıra, kısmen politik motivasyona yönelik olması muhtemel bu seyahat Caesar ve askerleri için İskenderiye Savaşı'ndan sonra ihtiyaç duyulan dinlenme ortamını sağlamış olmalıdır (Gelzer, 1982: 255; Meier, 1982: 486). Bu seyahatin romantik bir balayı seyahati olduğu yönünde görüşler de mevcuttur. Burstein, ikilinin zaferlerini lüks bir törenle kutladıkları bu seyahati, egemen güç olmasını mümkün kılan Caesar'ı gözlemlediği kısa ama hoş bir ara olarak nitelendirir (Burstein, 2004: 20). Seyahatin gerçekleştiği dönem yazarlarının seyahate değinmemeleri nedeniyle gerçekliğine şüpheyle yaklaşan Lord ise Appian ve Suetonius'un yolculuğa dair açıklamalarını romantizm olarak nitelendirir (Lord, 1938: 35). Caesar'ın İskenderiye Savaşı'ndan sonra seyahate çıkmasını onun sorumsuzluğunun kanıtı olarak gören Balsdon da seyahati romantizm olarak değerlendirmiştir (Balsdon, 1967: 144). Nitekim Appian'ın (Appian, *Historiae Romanae*: II. 90) dört yüz gemiyle Nil Nehri'ne çıkan Caesar ve Kleopatra'nın birlikte ülkeyi keşfettikleri ve genellikle birlikte eğlendikleri yönündeki ifadeleri modern yazarların bu görüşlerini destekler niteliktedir.

3.TARİHSEL ARKA PLAN: NİL SEYAHATI ÖNCESİ MİSİR'İN SİYASİ PERSPEKTİFİ

Nil seyahati öncesinde Mısır'da iç kargaşanın hâkim olduğu siyasi tablo Ptolemaios hanedan varisleri olan Kleopatra ve kardeşleri arasındaki taht mücadelesinin Caesar etkeni üzerinden boyut değiştirmesinden kaynaklanan bir iç savaşa işaret eder. 48 yılı ekim ayında Caesar'ın Mısır'a gelmesinden, 47 yılı mart ayı sonlarında İskenderiye Savaşı'nın sona ermesine kadar ülkede siyasi kargaşa dönemi yaşanmıştı. Yaklaşık bir yıl boyunca Mısır'da yaşayan Caesar'ın İskenderiye'deki durumu, Kleopatra'nın sürgünden dönmesi ve krallığın başına tekrar geçip geçmeyeceğinin belirsiz olduğu bir dönemdi. İskenderiye Savaşı öncesi yaşanan olaylar, kardeşler arasındaki taht kavgasının kızışmasına neden olmuştu. 51 yılında ölen kral XII. Ptolemaios, henüz reşit olmayan çocukları Kleopatra ve XIII. Ptolemaios'un tahta birlikte geçmeleri yönünde vasiyette bulunmuştu (Lucan, *Pharsalia*: 10. 81-110; Caesar, *Bellum Alexandrinum*: 33; Caesar, *İç Savaş*: 3. 108). Bunu yapmasının iki temel nedeni vardı. Eski Mısır siyasi geleneğinde bir kadının hükümdar olabilmesi ancak eş hükümdarlık kapsamında mümkündü ve bu durumda tahta geçecek olan kadın ya babası ile ya da resmi olarak evlilik gerçekleştirdiği erkek kardeşi ile yönetime geçebilirdi. XII. Ptolemaios tahtını büyük Kleopatra'ya devretmesi halinde saray mensuplarının olaya müdahale ederek henüz küçük bir çocuk olan XIII. Ptolemaios ve XIV. Ptolemaios adına yönetime el koyma ihtimali vardı. Bu gerekçelerden hareketle muhtemelen aynı yılın şubat ayı sonu veya mart ayı başında uzun süredir devam eden hanedan çekişmeleri, kardeş kavgaları, finansal sömürü ve dış borçlar nedeniyle zor günler geçiren ülkenin başına geçtiler. Yasal varislerin tahta geçmesiyle ülke yönetimi güvence altına alınırken toprak

⁶ Nil'in kaynağı konusunda Herodotos "Nil'in kaynaklarına gelince, bu konuda görüşüklerim içerisinde, Mısır'da Sais'teki Athene hazinesi yöneticisi dışında, ne Mısırlılar, ne Libya'lılar ne de Yunanlılardan bir kimse çıkıp bunları bilirim diye övünemedi." sözleriyle bu konuyu merak etmesine rağmen istediği bilgiye ulaşamadığını belirtir ve devamında "Thebaide, Syene ve Elephantine kentleri arasındaki Krophî ve Mophî adlı iki dağın arasındaki dipsiz bir uçurumdan fıskırırmiş Nil'in kaynakları, suların yarısı Mısır'a ve Boreas'a, öbür yarısı Aethiopia'ya ve Notos'a doğru akar." ifadelerine yer verir (Herodotos, *Herodot Tarihi*: II. 28). Pausanias ise Nil Nehri'nin Euphrates'in (Fırat Nehri) bir devamı olduğunu, bataklıkta kaybolduktan sonra Aethiopia'nın ilerisinde yeniden yükselip Nil haline geldiğini aktarır (Pausanias, *Periegesis*: 5. 2.5).

⁷ Caesar'ın bu isteğinin temelinde 2. yüzyılın son yarısında Yunan bilginlerin, mültecilerin ve Musevi dünyasının odağı haline gelen İskenderiye'nin, bölgeye yerleşen Romalı tüccarlar ve Nil Nehri üzerinde denetleme gezileri düzenleyen Romalı senatörlerin ilgi odağı haline gelmesi vardır (Brazil, 2014: 65).

bütünlüğü de korunmuş oldu. Fakat kardeşler arasında uyumlu bir yönetim sürecinin varlığından söz etmek zordu. Zira genç yaşta tahta geçen Kleopatra saray hiyerarşisi içinde hem şahsi hem de siyasi gücünü muhafaza edebilmek için eş hükümdar olarak tahtı paylaştığı küçük kardeşi XIII. Ptolemaios ve onun danışmanlarından oluşan güçlü muhalefetle mücadele etmek durumunda kaldı. Ülkede başgösteren kıtlık, enflasyon ve vergilerden kaynaklanan ekonomik krizin yanı sıra Roma'daki iç çatışma sürecinde her iki kardeşin farklı saflarda yer almasıyla ortaya çıkan politik ayrılık, durumu daha vahim bir hale getirirken kardeşlerin ikili yönetiminde ciddi sorunların ortaya çıkmasına sebep oldu (HGV *pGrenf*: 2. 38; Bennett, 2002: 143). Bu mücadelede kaybeden taraf Kleopatra oldu. Eş hükümdar olarak tahtı paylaştığı kardeşi XIII. Ptolemaios ve onun danışmanları Akhillas, Potheinos ve Theodotus ile ters düşen Kleopatra, 48 yılının haziran ayında tahttan indirilerek sürgüne gönderildi. Mısır yönetiminden bertaraf edilen ve amacı yeniden tahta geçmek olan Kleopatra, Suriye'de yeni bir ordu kurmaya başladı. Kardeş mücadelesi devam ederken, ülkenin mevcut hükümdarı konumundaki XIII. Ptolemaios'un Roma ile yaklaşması Kleopatra'nın askeri stratejisinde değişiklik yapmasına neden olmuş, Suriye'nin doğusunda ücretli bir askeri birlik oluşturmaktan vazgeçerek kısa süre içinde bir ordu kurarak Mısır'a dönmeye karar verdi (Appian, *Historiae Romanae*: II. 12. 84; Lucan, *Pharsalia*: 5. 84;10. 81-110; Caesar, *İç Savaş*: 3. 103, 3. 107; Strabo, *Geographica*: 17. 1. 11; Dio, *Historiae Romanae*: 42. 3. 1). Mısır'da bu gelişmeler yaşanırken Pompeius ve Caesar'ın yeniden karşı karşıya gelmesi Roma'yı yeni bir savaşın eşiğine getirmişti. 48 yılında gerçekleşen Pharsalus Savaşı'ndaki yenilginin ardından Mısır'a sığınma talep etmek için İskenderiye'ye doğru yola çıkan Pompeius, XIII. Ptolemaios'un danışmanı Potheinos'un adamları tarafından öldürüldü (Appian, *Historiae Romanae*: II. 12. 84-86; 2. 12. 89; Plutarkhos, *Caesar*: 48; Dio, *Historiae Romanae*: 42. 3; 42. 7-9; Caesar, *İç Savaş*: 3. 103-104; Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*: 1. 34-35; Strabo, *Geographica*: 17. 1. 11). Olayın gerçekleşmesinden dört gün sonra İskenderiye'ye ulaşır ulaşmaz görev arkadaşı, akrabası, dostu (Diodorus, *Bibliotheca Historica*: 1. 83. 8-9) Pompeius'un öldürüldüğünü öğrenen ve bunun intikamını almaya karar veren Caesar, kraliyet ailesindeki sorunların hem Roma'yı hem de kendisini ilgilendirdiği gerekçesiyle Mısır ordusunun silahlarına el koyarak Pompeius'tan kalan orduyu kendi ordusuna dahil ederek tahkim sürecini başlattı (Dio, *Historiae Romanae*: 42. 3-9; Caesar, *İç Savaş*: 3. 103; 3. 106-7; 3.112; Appian, *Historiae Romanae*: II. 12. 84-86; 89; Plutarkhos, *Caesar*: 48). Bu sırada hala sürgünde olan ve eski gücüne yeniden kavuşabilmek için Caesar'la işbirliği yapma niyetinde olan Kleopatra'nın Mısır'daki gücü azalmıştı. Halihazırda sürgündeydi ve bu durumdan kurtularak tekrar tahta geçmesinde kendisine destek olabilecek tek isim olarak Romalı komutan Caesar'ı görüyordu. Elindeki askeri güçle siyasi hedeflerine ulaşmada başarılı olamayacağını düşünen Kleopatra, Caesar gibi güçlü ve deneyimli bir komutanla birlik olmak zorundaydı. Mevcut sorunların Caesar'ın desteğiyle çözülmesini ve sarayın kendisine iade edilmesini isterken, Ptolemaios hanedanının topraklarına toprak katma kaybedilen bölgelere yeniden hakim olma ve Mısır'ı geçmişteki ihtişamını yeniden sağlama aşamasında Roma ile iş birliği içinde olmalıydı. Selefleri ve babasının siyasetine bakıldığında Roma ile iyi ilişkilerin hakim olduğu bir dış siyaset izleme kararı aldı. Buna istinaden Caesar'ın Mısır'a gelmesinin hemen ardından harekete geçen Kleopatra, XIII. Ptolemaios'un askerlerini atlatarak İskenderiye'ye girmeyi başardı⁸ ve kentteki büyük kütüphanenin yanında yer alan saraylardan birinde Caesar'la buluştu (Lucan, *Pharsalia*: 10. 55-60; 10. 83; 10. 135-140; Plutarkhos, *Caesar*: 49; Dio, *Historiae Romanae*: 42.34-35; Caesar, *İç Savaş*: 3. 112). Caesar ve Kleopatra'nın buluşması askeri ve siyasi hedeflerini gerçekleştirebilmesini sağlarken zekice tasarladığı sıradışı planı, cesareti ve güzelliği ile Caesar'ı etkiledi (Lucan, *Pharsalia*: 10. 80). Caesar özelinde olmak üzere, ihtiyaç duyduğu şahsi ve siyasi Roma desteğini sağlamayı bir şekilde başarmıştı. Burada tek yönlü bir siyasi kazanım yoktu. Mısır'a ve doğuya önem veren, rol modeli Büyük İskender'in yayılma politikasını uygulayan Caesar'ın da siyasi kazanımları söz konusuydu. Nitekim Mısır, doğu-batı yönlü siyasi dengenin en önemli ayağını oluşturan Roma için siyasi ve stratejik bir öneme sahipti. Birinci yüzyıl ortalarında hızla yükselen bir profil sergileyen Roma, kendi içinde büyük bir iç savaş mücadelesi veriyor olsa da dış politikada ve yayılma stratejisinde başarılarından taviz vermemiş böylelikle çok sayıda Hellenistik krallığı ele geçirerek eyaleti haline getirmeyi başarmıştı. Öte yandan Roma'nın, zenginliği ve stratejik konumu nedeniyle elde etmeyi çok istediği fakat bir türlü muvaffak olamadığı tek Hellenistik krallık, Mısır'da varlığını sürdüren Ptolemaiosların egemenliğindeydi (Grant, *Cleopatra*, 10). Dönemin siyasi perspektifinde dikkat çeken bir coğrafi konumda olan Mısır, kardeşler arasında yaşanan taht mücadelesi başta olmak üzere pek çok sorunla mücadele sürecinde iç kargaşanın hakim olduğu bir ülke haline gelmiş olsa da Akdeniz ticaretinde söz sahibi bir liman kenti olarak stratejik konumu, zengin maden yatakları, Nil Vadisi'ndeki verimli arazileri, tarıma dayalı ekonomisi ve önemli bir ticaret merkezi olan İskenderiye Limanı sayesinde Roma'nın dikkatini çekiyordu (Chamoux, *Hellenistic*

⁸Strabon'a göre Caesar bir emirle sürgünde olan Kleopatra'yı yanına çağırdı (Strabo, *Geographica*: 17. 1. 11); Lucan, Caesar'ın bu ziyaretten haberdar olmadığını belirtir (Lucan, *Pharsalia*: 10. 83; 10. 135-140).

Civilization, 154; Evans, *Daily Life in the Hellenistic Age from Alexander to Cleopatra*, 10). Bu kapsamda Kleopatra ve Caesar arasında başlayan şahsi ilişki, Roma'nın zengin Mısır topraklarını ele geçirme noktasında önemli bir etkendi. Fakat Mısır geleneklerine uygun olmayan bu ilişki sayesinde kardeşi XIII. Ptolemaios karşısında üstün konuma geçse de (Dio, *Historiae Romanae*: 42. 7; 42. 35) hanedan geleneklerine göre tek başına tahta geçemeyeceği için kardeşiyle evlenmesi gerekiyordu. Kardeşler arasındaki sorunları çözmeye *dost ve arabulucu* (Caesar, *İç Savaş*: 3. 3108) olarak rol alan Caesar, XIII. Ptolemaios'tan bir görüşme talep etmiş, iki kardeşin de katılım sağladığı toplantıda, babaları XII. Ptolemaios'un, kardeşlerin birlikte tahta geçmelerini istediği vasiyetini okudu. Her ne kadar İskenderiyeliler, danışmanları Akhillas ve Potheinos tarafından idare edildiğini iddia ettikleri XIII. Ptolemaios'un yönetime dahil olmasını istemeseler de iki kardeşin Romalı hamisi konumundaki Caesar onları evlendirerek vasiyeti yerine getirdi (Dio, *Historiae Romanae*: 42. 36. 3-4; Strabo, *Geographica*: 17. 1. 11). Bundan sonraki süreçte Kleopatra ve erkek kardeşi XIII. Ptolemaios eş hükümdar konumunda olmak üzere ülkeyi birlikte yönetmeye başladılar.

Kleopatra ve XIII. Ptolemaios'un hanedanın başına geçme sürecinde etkin bir rol oynayan Caesar, yönetimdeki sorunların çözüme kavuşmasından sonra ülkede ikamet etmeyi sürdürdü. Bu durum onun saraya girmesinden memnun olmayan İskenderiye halkını tedirgin etmişti. Eş hükümdar konumundaki XIII. Ptolemaios'un yanı sıra danışmanları Potheinos ve Ganymedes'in de rahatsız olduğu bazı durumlar söz konusuydu. Caesar ve Kleopatra'nın sürpriz saray buluşmasına çok kızdığı için ikiliye karşı bir tavır içine giren XIII. Ptolemaios'un öfkesine hakim olamayarak halkı kışkırtmaya çalışması, 48 yılında Mısır'a gelen ve izleyen bir yıl boyunca burada kalan Caesar'ın başkent İskenderiye'deki ikametinden hoşnut olmayan halkın galeyana gelerek ayaklanmasına ve kraliyet sarayını abluka altına almasına neden olmuştu (Dio, *Historiae Romanae*: 42. 35; 42. 37. 2). Bu gelişmeler sonrasında Caesar'a savaş açma kararı alan kraliyet danışmanı Potheinos ve ordu komutanı Akhillas'ın saldırı emri vermesiyle birlikte İskenderiye Savaşı resmen başladı. Dört bin kişilik ordusuyla, yirmi bin kişilik Mısır ordusuna karşı mücadele eden Caesar savaşın galibi olurken ülkede yaşanan iç savaşın en büyük sorumlusu olarak görülen XIII. Ptolemaios Nil nehrinde boğularak hayatını kaybetmişti (Caesar, *İç Savaş*: 3. 111-112; Plutarkhos, *Caesar*: 49; Florus, *Epitome*: 2. 13. 53-60; Caesar, *Bellum Alexandrinum*: 31-33). Genç kralın yanı sıra onun Roma karşıtı danışmanları olmak üzere yetkili konumdaki kişilerin çoğu ölmüştü. Kralın kız kardeşi IV. Arsinoe esir alınırken onun danışmanlığını yapan Ganymedes⁹ öldürülmüştü (Dio, *Historiae Romanae*: 43. 19. 2; 42. 39; Josephus, *Antiquitates Judaearum*: 15. 89; Lucan, *Pharsalia*: X. 515-523; Plutarkhos, *Caesar*: 49; Caesar, *Bellum Alexandrinum*: 31). Bundan birkaç yıl sonra, İskenderiye Savaşı'nı çıkaran, yöneten ve Pompeius'un katili olduğu öne sürülen Theodotus da yakalanarak öldürülmüştü (Florus, *Epitome*: 2. 13. 53-60; Plutarkhos, *Caesar*: 49; Caesar, *Bellum Alexandrinum*: 31; Plutarkhos, *Pompey*: 80. 6). Böylece Kleopatra'nın kardeşiyle yaşadığı taht mücadelesi sırasında sorun yaşadığı kişilerin tamamı bertaraf edilmiş ve savaş sona ermişti. İskenderiye Savaşı'nda kazandığı zaferle birlikte Mısır'a rahatça girip çıkabilme, güvenliği sağlama adına eylemlerde bulunabilme ve mevzilenme için gerekli ideal ortama sahip olan Caesar, Mısır'ın bir krallık olarak varlığını sürdürmesinin Roma açısından daha güvenli olacağını düşüncesinden hareketle yeni bir kral görevlendirmek için harekete geçti (Arrianos, İskender'in Seferi III. 5. 7). Aylardır gönül ilişkisi içinde olduğu Kleopatra'yı tahta çıkarması halinde İskenderiye ve Roma'dan tepki gelme ihtimaline karşı onu tek başına hükümdar yapmaktansa XII. Ptolemaios'un vasiyeti bağlamında henüz on iki yaşında olan en küçük kardeşi XIV. Ptolemaios ile evlendirerek ortak hükümdar ilan etti. Bu evlilikle birlikte barış ortamı yeniden sağlanmış, Kleopatra ise erkek kardeşi XIII. Ptolemaios'un mevkidaşı statüsünde olmak üzere yeniden Mısır tahtına geçerek kendini güvence altına almıştı (Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*: 1. 35; Dio, *Historiae Romanae*: 42. 35; 42. 44; Caesar, *Bellum Alexandrinum*: 33; Strabo, *Geographica*: 17. 1. 11; Plutarkhos, *Caesar*: 49). Ciddi siyasi sorunlardan kurtardığı ve sadakatine güvendiği Kleopatra'nın tahta geçmesi, Caesar'ın Mısır'da bıraktığı birliklerin desteklenmesi ve monarşinin sorunsuz işlemesi için yeterliydi. Caesar'ın politik hedefi, iç karışıklıklar ve isyanlarla mücadele halinde olan bir ülkede güçlü bir Kleopatra'nın varlığı olduğundan, kraliçe yanlısı desteğini sürdürerek Roma'nın Mısır'daki çıkarlarını gözetiyordu. İki ülke arasındaki ilişkinin Kleopatra ve Caesar özelindeki romantik ilişki üzerinden devam etmesi Mısır'ın Roma eyaleti olmasını engellemiş olsa da kraliçe siyasi olarak Caesar'a bağımlıydı. Ayrıca kraliçe olması onun egemenliğini ve Roma karşısındaki statüsünü garanti etmeyeceğinden stratejik davranması ve Caesar ile olan ilişkisini sağlamlaştırması gerektiği için tıpkı ataları gibi Nil üzerinde bir seyahat düzenleme kararı aldı.

⁹ Caesar, Plutarkhos ve Florus'un ifadelerine göre Theodotus, Potheinos ve Ganymedes kaçmıştır (Florus, *Epitome*: 2. 13. 53-60; Plutarkhos, *Caesar*: 49; Caesar, *Bellum Alexandrinum*: 31).

4. NİL SEYAHATI

Nil seyahatinin amacı kaynak metinlerde açıkça belirtilmemiş olsa da Suetonius'un eserinde önemli bilgiler bulunmaktadır. Askeri ve politik açıdan önem arz eden bu coğrafi hedef, aylardır devam eden siyasi istikrarsızlığın hemen ardından neredeyse bir orduyla Aethiopia'ya gitmek isteyen Kleopatra'nın (Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*: 1. 52) muhtemelen mevcut sıkıntıları sonlandırmayı ve ülkenin güneyinde otoriteyi sağlamayı hedefleyen IV. Ptolemaios Philopator'un¹⁰ yaptığı gibi kraliyet topraklarını kontrol altında tutarak halkının sadakatini sağlama isteğinin bir yansımasıdır. İskenderiye'de başlayan, Nil boyunca devam eden ve Aethiopia'da sonlanacak olan bir seyahat bu ortamı sağlayabilirdi. Firavun ve hanedan geleneklerinden yola çıkan Kleopatra, boyutları Ptolemaiosların devasa yapılarla olan düşkünlüğünü yansıtan bir kraliyet teknesiyle Nil Nehri hattını kapsayan bir seyahate çıkararak Yukarı Mısır'daki yerleşimleri (Walker ve Higgs, 2001: 11), Nil deltasındaki buğday tarlalarını, Nubia ve doğu çöllerindeki madenleri, doğal zenginlikleri, taş ocaklarını ve Kızıldeniz'deki ticaret güzergâhlarını kapsayan bir seyahat gerçekleştirmişti (Fantham, 2009: 152-153; Hughes-Hallett, 1990: 9). Kleopatra ve Caesar lüks bir gemiyle çıktıkları bu seyahatle kişisel zaferlerini kutlamıştı (Burstein, 2004: 19-20).

Mevcut bilgiler, güvenli bir seyahat olması için bir ordunun Caesar ve Kleopatra'ya eşlik ettiğini gösterir (Paterson, 2009: 136; Grimm, 2003: 47). Appian, seyahate dört yüz geminin katıldığını, ikiliyi ve beraberindeki orduyu bu gemilerin taşıdığını iddia etse de askeri birliğin büyüklüğünü, içeriğini ve gezideki varlığının amacını detaylandırmamıştır (Appian, *Historiae Romanae*: II. 12. 90). İskenderiye Savaşı sırasında Caesar'ın emrinde dokuz Rhodos, sekiz Pontus, beş Lykia ve on iki Asia gemisi olmak üzere toplam otuz dört gemi vardı. Görüldüğü üzere Caesar'ın emrindeki askeri birliklerin sayısı seyahatte onlara eşlik eden dört yüz gemiye ihtiyaç duyacak nicelikte değildi (Caesar, *İç Savaş*: 3. 106). Ayrıca bu gemilerden hangilerinin Nil'e giden ekibin taşınmasına yardımcı olduğu bilinmemekle birlikte Suetonius'un ifadelerinden seyahate eşlik eden gemilerin ve askeri birliklerin çoğunun Ptolemaios kontrolü altında olduğu anlaşılmaktadır (Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*: 1. 52). Ordunun bu seyahatte oynadığı rol ve eşlik etme gerekçesi de seyahat boyunca kraliçeyi ve konsülü korumak, Roma'nın askeri gücünü İskenderiye halkına göstermek ve Kleopatra yönetiminin hamisi olduğunu duyurmak isteyen Caesar'ın Mısır'daki gücünün restorasyonu ve sürdürülme sürecindeki rolünü ilan etme olarak değerlendirilebilir (Kleiner, 2005: 83). Dört yüz gemiden oluşan askeri gücün varlığı, birinin otoritesini hatırlatmaya işaret ettiği için bu seyahat Caesar'ın otoritesini ortaya koyması ve Kleopatra'nın ülkesini, servetini ve gücünü Romalılara gösterebilmesi için iyi bir yoldur (Ashton, 2008: 55).

47 yılının Nisan-Haziran ayları arasında gerçekleştiği düşünülen bu seyahat sırasında Caesar'dan hamile olan ve Haziran ayı sonlarında doğum yapacak olan Kleopatra'nın mevcut durumu göz önünde bulundurulduğunda uzun bir seyahate çıkması için uygun bir zaman değildi. Bu seyahat için çocuğun doğumuna dek bekleyebilirdi fakat bu noktada kraliçenin şahsi ve siyasi stratejisi ön plana çıkar. Zira aylar süren karışıklıktan sonra başkenti istikrara kavuşan Kleopatra, kraliçe olarak iktidara geri dönmeyi başarmıştı. Ayrıca tahtı elinden alma potansiyeline sahip ciddi bir rakibi de yoktu. Halkını ülkenin ve saltanatının güvenliği konusunda temin etmek isteyen Kleopatra, hamile olmasına rağmen savaşın hemen ardından Nil boyunca güney yönde gerçekleşecek bir tekne seyahati düzenleyerek hem dini hem de siyasi Ptolemaik geleneklere bağlılığını, atalarından kalan mirasının kutsallığını ve bir Romalı'dan dünyaya gelecek olan çocuğunu büyük bir geçit töreniyle tüm krallığa duyurdu. Kleopatra'nın bu eylemi, Nil üzerinde düzenlediği tekne seyahatini Caesar'dan dünyaya gelecek olan Romalı varisin yaklaşan doğumunu duyurmak için bir fırsat olarak değerlendirmiş olabileceğini gösterir. Bu varisin dünyaya gelmesi Caesar ile ilişkisini sağlamlaştıracak olsa da bir kraliçe olarak kendisinin ülke içindeki egemenliğini ve Roma karşısındaki statüsünü garanti etmeyeceği için stratejik davranması gerekiyordu. Bunun için önceki Ptolemaios hükümdarlarınca uygulanan siyasi stratejiden hareketle İskenderiye Savaşı'nın hemen sonrasında Nil seyahati düzenleme kararı aldı. Seyahat kapsamında Yukarı Mısır'daki kentleri ziyaret eden Kleopatra Hermonthis'in¹¹ kutsal hayvanı Buchis boğasının¹² yerleştirilmesine şahsen katılımından birkaç yıl sonra buraya bir doğum tapınağı (mammisi) inşa ettirdi. Duvarlarında tanrı Amun'un Horus'u dünyaya getirmesini temsil eden hiyeroglif metinlerin bulunduğu tapınağın kutsal alan iç duvarında yer alan bir sahne, Kleopatra'nın Caesar'dan dünyaya gelen oğlu XV. Ptolemaios Caesarion'un 23 Haziran 47 tarihli¹³ doğumunu kutlar (Peek, 2011: 605). Kleopatra tapınağın inşasını

¹⁰ Curtius, Büyük İskender'in yalnızca Mısır'ın iç bölgelerini ziyaret etmekle kalmadığını aynı zamanda Etiyopya'yı da ziyaret ettiğini aktarır. Bu pasaj hem Kleopatra'nın hem de Caesar'ın bölgedeki çıkarlarını açıklar (Curtius, *Historiae*: 4. 8. 3).

¹¹ Modern Arman

¹² Mond ve Myers, 1934: 2.12, no. 13, lines 9-11.

¹³ Ptolemaios XV. Caesarion'un doğum tarihinin 23 Haziran 47 olduğunu kabul edilir (Plutarkhos, *Caesar*: 49.5). Bu tarihi Paris Louvre Müzesi'nde bulunan Demotik Serapeium yazıtı da destekler (Hölbl, 2001: 238, 253).

finans ederken, rahiplerin kraliçenin çocuğunun meşruiyeti ve tanrı-firavun olarak ilan edilmesi Hermonthis'teki yerel rahiplerden gelen desteğin kanıtıdır. Görülüyor ki kraliçenin Caesar ile Nil'e yaptığı yolculuk yerel bölgelerle arasındaki bağları güçlendirmişti. Öte yandan ikilinin siyasi, kültürel ve ekonomik ihtiyaçları bakımından gereklilik arz eden Nil seyahatinin siyasi imaları da söz konusuydu. Caesar'ın askeri desteği sayesinde tahtını güvence altına alan Kleopatra kraliyet ihtişamını, siyasi gücünü ve zenginliğini Roma'ya olduğu kadar Mısır halkına da göstermeyi amaçlamış olabilir (Ashton, 2008: 124). Caesar ve birlikleri üzerinden elde ettiği güçle atalarına benzer bir güney genişlemesine teşebbüs ettiği bu seyahatte kraliyet ihtişamının sembolü olan freskler, lüks eşyalar, altın ve fildişi malzemelerle dekore edilmiş çok katlı bir yüzen saraya benzeyen görkemli devlet mavnası ile krallığının ana caddesi olan Nil'de güçlü müttefiki ile ittifakını gösteren bir geçit töreni yapmıştı (Hughes-Hallett, 1990: 77). Kleopatra ve Caesar'ın güç gösterisinin bir yansıması olan bu seyahat romantik bir gemi seyahatinden ziyade hükümdarlığının güvende kalacağını duyurma amacı taşıyan siyasi imalar için Kleopatra tarafından bilinçli olarak tasarlanmış zafer gösterisi olmanın yanı sıra siyasi bir hamleydi. (Tyldesley, 2008: 99-100; Lewis, 1986: 155; Ashton, 2008: 124). Halk nezdinde benimseneceği öngörülen ve Mısır-Roma arasındaki dostane ilişkileri göstermek gibi siyasi bir amaca sahip bu geçit töreni/zafer alayı sadece Kleopatra ve Caesar ittifakını değil aynı zamanda aralarındaki birleşik otoriteyi sergilemek için de kullanılmıştı. Kleopatra'nın sürgünden dönmemesinin ardından yeniden tahta geçişine ve Caesar ile kurduğu güçlü ittifaka işaret eden bu birliktelik sadece özel ilişkilerini değil siyasi perspektiflerini de yansıtan ulusal birleşme olarak sunuldu. Mısır'ın pasifleştirilmesinde önemli bir rol oynayan bu tören Kleopatra'nın Roma yanlısı rejimini güçlendirmesine imkân sağlamış olmalıdır (Grant, 1972: 81; Kleiner, 2005: 12-13; 80, 83; Lewis, 1986: 155; Hillard, 2002: 550-551).

Modern yazarlar tarafından "zevk ve keşif gezisi" olarak değerlendirilen Nil seyahati, hakimiyetini yeniden kazandığı krallığına ait toprakları görmek isteyen ve siyasi danışmanlar, rahipler, astronomlar, mimarlardan oluşturduğu nitelikli ekiple kraliyet projelerini tamamlamak isteyen Kleopatra'nın bu hedefini gerçekleştirmeye yönelik bir coğrafi keşif gezisidir. Aynı zamanda Caesar'ın coğrafi keşif yapması ve Nil'in kaynağını araması için bir fırsattır. Zira Lucan, Caesar'ın Nil'in kaynağına olan ilgisini seyahatin arkasındaki neden olarak değerlendirir (Lucan, *Pharsalia*: 10. 171-180). Lucan, Caesar'ın Mısır halkının kökenini, ülkenin özelliklerini, geleneklerini, tanrılarını ve tapınaklarını anlatmasını istediği rahip Acoreus'a bu gizemli Nehri ziyaret etmesini sağladığı takdirde iç savaştan vazgeçeceğini söylediğini aktarır (Lucan, *Pharsalia*: 10. 192). Mevcut anlatı tıpkı bazı Mısır hükümdarları ve gezginler gibi Caesar'ın Nil'in kaynağına¹⁴ ilişkin bilinmezliği çözmeye yönelik bir merakı olduğunun göstergesidir (Lord, 1938: 35). Coğrafyaya olan merakı, Greko-Romen kültürünün etkisinde coğrafi keşifler yapması, Mısır'ın coğrafyası ve Nil Nehri'nin gizemine ilgisi, kontrolü altındaki krallığın daha fazlasını görmek istemesi, Kuzeybatı Avrupa'daki keşiflerinde Eratosthenes'in, astronom Poseidonios ve coğrafyacı, kaşif ve gökbilimci Pytheas'ın eserlerinden faydalanan Caesar'ın bu seyahate çıkmasındaki etkili faktörlerdendir (Ashton, 2008: 124). İskenderiye'de kaldığı süre zarfında kraliçe ve çevresindeki alimlerle temas içinde olması muhtemel olan Caesar Mısır'ın sosyal yaşam, din, edebiyat, bilim ve sanatından etkilenmiş olmalıdır. Nil seyahati sayesinde Mısır'ın tarımsal ve idari sistemini inceleme, yerleşim yerlerini bizzat görme fırsatı yakalayan Caesar (Volkman, 1958: 74; Hillard, 2002: 550; Kleiner, 2005: 80-83) Hindistan'ın iç bölgelerine giderek kendisine rol model olan Büyük İskender gibi Kızıldeniz'e geçip Arabistan içlerine ulaşmak ve Mısır sınırındaki Aethiopia'ya bir Roma ordusu yerleştirmek istiyordu (Hankey, 2001: 198). Bu kapsamda, asıl amacı bu olan Caesar'ın Kleopatra ile birlikte seyahate çıktığı yönünde bilgi veren antik yazarların onun monarşi odaklı eylemlerini ön plana çıkaran hatta onu doğulu bir kraliçeyle hareket ederek Mısır geleneklerine uygun fakat Roma geleneklerine ters bir eylem içinde gösteren eğilimlerinden bahsedilebilir. Caesar'ın Mısır'ın iç işlerine müdahil olma, burada Kleopatra'nın tarafında olduğu bir iç savaşa girme, hükümdar olarak XIII. Ptolemaios'un yerine Kleopatra'yı tercih ederek ona şahsi, askeri ve siyasi destek verme sebeplerini Kleopatra'nın Roma'nın himayesine olan ihtiyacı ve Mısır'ın zenginliği ile açıklamak mümkündür (Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*: 1. 52). Roma'nın en güçlü kişisi konumunda olan Caesar'ın uzun süre Mısır'da ikamet etmesi, bu süreçte doğulu bir monarkh gibi hareket etmesi, doğuyu değil batıyı kontrol etmek isteyen Caesar'ın Büyük İskender gibi uzun soluklu bir doğu politikası gibi bir temel stratejisi olduğunu göstermez. Mısır'ın yerel geleneklerini uygulaması onun Büyük İskender rol modelinin yansımasıdır. Doğuya hâkim olma sürecinde bölgeye egemen olma ve o kaynakları kullanma noktasında bu ittifakın en etkili siyasi figürü olduğu için Kleopatra ile hareket etmesi, aralarındaki özel ilişkiyi ve siyasi ittifakı sürdürmesi gerekir. Burada hem Kleopatra'nın hem de Caesar'ın çıkarları doğrultusunda yürüttüğü bir politik stratejinin varlığı söz

¹⁴ Herodotos ve Yaşlı Plinius Nil Nehri'nin kaynağı hakkında bilgi verir (Herodotos, *Herodot Tarihi*: 2. 28-34; Plinius, *Naturalis Historia*: 5. 10). Caesar'ın Nil'in kaynağına duyduğu ilgiyi anlatan Lucan'ın onuncu kitabının kayıp bölümünde Kleopatra ile birlikte çıktığı Nil yolculuğunu anlatmaya devam edip etmediğini bilmiyoruz.

konusudur. Zira Ptolemaios hanedanının doğal ve finansal kaynaklarını elde etme isteği yani ekonomik kaygılar bulunmaktadır. Hem Kleopatra hem de Caesar açısından bakıldığında her iki tarafın da beklentilerinin örtüştüğü görülmektedir.

Kleopatra ve Caesar'ın Nil boyunca seyahat ettiği gemi hakkında bilgi sahibi değiliz. Nitekim Athenaeus, Kleopatra ve Caesar'ın kraliçeye ait bir thalamegos¹⁵ ile Nil boyunca seyahat ettiğini aktarıyor olsa da çağdaş metinlerde net bir anlatım yoktur. Kaynaklarda belirtildiğine göre Kleopatra ve Caesar'ın Nil seyahati dört yüzden fazla geminin yanı sıra kendi thalamegosunun kullanıldığı görkemli bir seferdi ve kraliçenin thalamegosunun en erken örneği IV. Ptolemaios Philopator tarafından inşa edilen, içinde yemek odaları, kamaralar, gezinti yerleri bulunan kraliyet teknesiydi. Ahşap, fildişi ve altınla dekore edilmiş bu muhteşem tekne büyük bir villayı andırıyordu (Athenaeus, *Deipnosophists*: 5. 203-206). Philopator'dan iki yüz yıl sonra inşa edilen thalamegosun Kleopatra versiyonu hakkında hiçbir detay verilmemiş olsa da önceki versiyonlar kadar gösterişli olan bu thalamegos kraliçenin kariyerinin bir başka kayda değer ve efsanevi olayı olan Nil seyahatinde görülür. Dolayısıyla atalarının geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olduğu göz önüne alındığında Kleopatra'nın da kendi mavnasını yaptırırken bu muhteşem gemiyi model aldığı düşünmek mümkündür. Philopator'un yüzen sarayı ise Kleopatra'nın gemisinin ne kadar lüks ve şaşalı olduğunun göstergesidir. Bu anlamda Nil seyahatinde kullanılan her iki gemi de Ptolemaiosların lüks düşkünlüğünü yansıtır (Athenaeus, *Deipnosophists*: 5.203-206; Roller, 2010: 66; Tyldesley, 2008: 99-100; Kleiner, 2005: 12-13). Nitekim Ptolemaios hanedanındaki hükümdarlara bakıldığında Plutarkhos'un (Plutarkhos, *Pompey, İskender&Caesar, Marcus Antonius*: 28) lüks gemiler yaptırdığı için megaloman ve fazla gösterişli bulduğu Philopator'un, Kleopatra'nın düzenlediği Nil seyahatinin gerçekleşmesinden yüzyıllar önce tıpkı Ptolemaios krallarının yaptığı gibi Mısır kırsalını (chora) sık sık ziyaret etmek amacıyla bir devlet mavnası olan navis thalamegos inşa ettirdiği görülür. Nitekim Rodoslu Callixeinus *Peri Alexandreias* adlı eserinde Philopator'un iki muhteşem gemi inşa ettirdiğinden bahseder. Philopator'un yaptırdığı ve karakteristik özelliklere sahip bu gemiler Hellenistik dönemin en büyük gemileri arasında yer alır. Deniz gücünün sembolleri olarak kabul edilen bu iki gemiden *tessarekonteres* adlı ilk gemi bir savaş gemisi, diğeri ise *thalamegos* adı verilen ve Nil nehrinde kullanılan bir yük gemisiydi (Habe, 2020: 53-54). Philopator tarafından yaptırılan ve *navis thalamegos* adı verilen bu görkemli tekne içinde kral, kraliçe ve onların yakın çevresi için yapılmış özel odalar, ziyafet salonları, Yunan tanrılarına ve tanrılaştırılmış Ptolemaios kraliyet ailesine ayrılmış bir oda yer alıyordu. Kral Philopator zenginlik açısından çoğu kralı geride bıraktı. En büyük gemilere sahipti ve gemi sayısı bakımından herkesi geride bıraktığını ifade eden Athenaeus'un (Athenaeus, *Deipnosophists*: 5. 203-206) gönderme yaptığı Callixeinus¹⁶ *Peri aleksandreias*'ta Philopator tarafından inşa edilen gemileri şöyle anlatır: "*Philopator, kırk sıra kürekçiden oluşan, iki yüz seksen arşın uzunluğunda ve bir yanından diğerine otuz sekiz arşın olan bir gemi inşa etti. Küpeşteye kadar olan yükseklik kırk sekiz arşındı ve kıç tarafının en yüksek kısmından su hattına kadar olan mesafe elli üç arşındı. ...olağanüstü derecede iyi orantılı geminin tüm düzenlemeleri takdire şayandı... Philopator ayrıca thalamegos adını verdiği, yarım stadion uzunluğunda, otuz arşın genişliğinde, yaklaşık 40 arşın yüksekliğinde bir tekne inşa etti. Görünüş olarak ne savaş gemilerine ne de ticaret gemilerine benziyordu, nehrin derinliklerine uyacak şekilde değiştirilmişti. İçinde ziyafet odaları, yatak odaları bulunuyordu. Geminin etrafında çift koridor vardı. Geminin kıç tarafından içeri girdiğinizde önü açık ve etrafı sütunlarla çevrili bir revak karşınıza çıkıyordu. Onun karşısındaki pruvada fildişi ve en pahalı ağaçlardan yapılmış bir çeşit propylaeum vardı. Geminin ortasında arkası açık başka bir sütunlu yol ve dört katlanır kapıdan oluşan bir geçiş vardı. Hem sağda hem de solda pencereler vardı. Bunlara her tarafı sütunlarla süslenmiş, yirmi sedir alabilecek kapasitede olan çok büyük bir oda eklenmişti... "Ara boşlukta ziyafet salonları, yatak odaları ve günlük yaşam için gerekli olan her şey inşa edildi. ...Pruva'nın yakınında Dionysos'a ayrılmış bir oda vardı; on üç kanepeli içeriyordu ve etrafı bir sıra sütunla çevriliydi. Arşitrava kadar yaldızlı bir korniş vardı; tavan tanrının ruhuna uygun olarak dekore edilmişti. Bu odada sağ tarafa tamamen gerçek altın ve değerli taşlarla kaplanmış ve taş duvar görünümünde bir girinti yapılmıştı. İçinde Parian mermerinden yapılmış kraliyet ailesinin portre heykelleri yer alıyordu." (Athenaeus, *Deipnosophists*: 5. 203-206).*

Ptolemaios hanedanında Athenaeus'un anlatımındaki benzer devlet mavnaları inşa edildiği bilinmektedir. Zira Ptolemaios kralları sık sık Mısır kırsalını (chora) ziyaret ederlerdi. Özellikle Nil üzerinde gezinti yaparken kralın nehir teknesi olarak kullandıkları thalamegoslar, Hellenistik hükümdarların sembolü haline gelmişti. Appian "[Mısır] krallarının 200.000 piyade, 40.000 at, 300 savaş fili ve 2.000 silahlı arabadan oluşan bir ordusu

¹⁵ Pfrommer, Kleopatra'nın Nil seyahatinde kullanmış olduğu geminin bir krokisini hazırlamıştır. Bk. Pfrommer, 1999: 93-120.

¹⁶ Bk. Keyser, 2014.

ve 300.000 asker için daha yedek silahları vardı. Bu onların kara hizmetine yönelik güçleriydi. Denizcilik hizmetleri için, sıriklarla hareket ettirilen 2.000 mavn ve diğer küçük gemiler, her biri bir buçuk ila beş kürek sırası içeren 1.500 kadirga ve iki kat daha fazla gemi için kadirga mobilyaları, kamarası olan, gövdeleri yaldızlı 800 gemi vardı.” bilgisini aktarır (Appian, *Historiae Romanae*: 1. 10). Strabon, İskenderiye ve Nicopolis’e yakın bir yerleşim yeri olan Eleusis yakınlarında Schedia’ya doğru giden bir kanal olduğunu ve burada Yukarı Mısır’a seyahat eden devlet memurlarının kullandığı thalamegoslar için bir demirleme yeri bulunduğunu ayrıca delta bataklıklarındaki fasulye tarlalarının gölgesinde thalamegoslar üzerinde ziyafetler verildiğini bildirir (Strabo, *Geographica*: 17. 1. 15-16). Bu bilgilerden thalamegosların sadece lüks yatlar, eğlence gemileri ve gezi tekneleri olarak değil yük taşımacılığı içinde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Hillard, 2002: 549-553).

Kleopatra ve Caesar’ın şahsi ve siyasi hedeflerine yönelik olarak çıktıkları Nil seyahatinin ne kadar sürdüğü, olayların yaşandığı dönemin yazarları ve çağdaş gözlemcilerin Caesar’ın Mısır’da Kleopatra ile ne kadar sürede yaşadığına ilişkin kesin bir tarih vermemesi nedeniyle tartışmalıdır. 48 yılında tüm yetkilerini Marcus Antonius’a devrederek Mısır’a gelen Caesar yaklaşık bir yıl boyunca Mısır’da kalmıştır. Caesar’ın Mısır’da kaldığı süre zarfında beklemediği bazı olaylar yaşanmıştır. Öncelikle planda olmadığı halde kendini İskenderiye Savaşı’nın ortasında bulmuştur. Bu savaş sonrasında hayatını kaybeden Mısır kralı XIII. Ptolemaios’un yerine kardeşi XIV. Ptolemaios’u kral olarak görevlendirmesiyle Mısır’da yapması gereken düzenlemeler sona erdiği halde ikameti devam etmiş hatta gereğinden fazla uzamıştır. Çünkü Pompeius öldürüldüğü zaman Mısır’a gelen ve İskenderiye Savaşı sona erinceye kadar burada kalan Caesar, bahsi geçen süre zarfında Kleopatra ile evlilik dışı bir ilişki yaşamış hatta onunla kapsamlı bir keşif gezisi niteliği taşıyan Nil seyahatine çıkmıştır. Roma’nın müttefiki olarak gördüğü Kleopatra’yı tahtta sürekli kılmak istediği için Mısır’da bir süre ikamet eden Caesar’ın tembellik ve sorumsuzluğunu gündeme taşımada isteksiz olan çağdaş gözlemciler bu gecikmeden bahsetmezken bunun Kleopatra yüzünden olduğu konusunda hemfikir olan modern yazarlar yıllardır devam eden savaşlar sonrası bitkin düşen ve genç metresiyle biraz zaman geçirecek dinlenmek isteyen Caesar’ın kraliçeyle tekne seyahatine çıktığını savunurlar. Nitekim Caesar, Kleopatra ile yaptığı Nil seyahati nedeniyle eleştirilere maruz kalsa da haftalarca Kleopatra ile zaman geçirmiştir (Southern: 2001: 125; Roller, 2010: 65-66; Tyldesley, 2008: 98). Dokuz aya yakın Mısır’da kalan Caesar İskenderiye savaşının ardından yaklaşık dört ay süren Nil seyahatine çıkmıştır. Fakat bu süreçte Roma’da bazı sorunlar baş göstermiş, muhalifler arasında yer alan Cicero, Cesar’ın diktatörlüğüne ilişkin propaganda yapmaya başlamıştır (Cicero, *Epistulae ad Atticus*: 11. 18; 11. 25). Afrika’daki Pompeius yandaşları Scipio önderliğinde yeni bir gruplaşma içine girerken, Pontos’ta Büyük Mithridates’in oğlu Pharnakes sorun teşkil etmeye başlamıştır (Cicero, *Epistulae ad Atticus*: 11. 18; 11. 25; Suetonius, *On İki Caesar’ın Yaşamı*: 1. 35). Suetonius’un aktarımına göre askerlerin itirazı nedeniyle yarıda kesilerek geri dönülen seyahatin akabinde muhtemelen 47 yılı Mayıs ayının sonunda (Lord, 1938: 19). Kleopatra’nın güvenliğini sağlamak ve Roma’nın çıkarlarına ters düşecek herhangi bir olayın gerçekleşme ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla İskenderiye’de bıraktığı üç lejyonun bakımını ve komutasını gözde adamlarından biri olan Rufio’ya verdikten (Suetonius, *On İki Caesar’ın Yaşamı*: 1. 76) sonra Mısır’dan ayrılmış Pharnakes ile yaptığı savaşın ardından da 47 yılı Eylül ayının sonunda İtalya’ya dönmüştür.¹⁷

5.SONUÇ

Kleopatra’nın hayatı başta olmak üzere şahsi-siyasi eylemlerini değerlendirirken çağdaş yazarlardan ziyade çağdaş olmayan antik yazarların kaleme aldığı ikincil kaynaklardan yararlanılmaktadır. Bahsi geçen çağdaş kaynakların Kleopatra hakkında kısıtlı anlatımlar içermesi, objektiflikten uzak bu anlatımların Romalı bakış açısını yansıtan siyasi propaganda, önyargı ve varsayımlardan ibaret olması kraliçenin aktif olduğu dönemden yıllar sonra eserlerini kaleme alan ve onun politikacılığı, entelektüelliği, hekimliği gibi başarılı yönlerini aktaran yazarların anlatımları üzerinden değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Nitekim tahtta kaldığı süre boyunca her ne kadar Caesar ve Marcus Antonius gibi Roma’nın önemli komutanları ile siyasi ittifaklar kurarak saray içi entrikalar karşısında gücünü muhafaza etmeyi başarmış olsa da antik metinlerde aşkları, güzelliği, entrikaları, şehveti ile öne çıkarılan bir kraliçe olmuştur. Bu durum Nil seyahati öncesi ve sonrası dönem siyasi perspektifine de yansıyor geçirililiğini korumuş, aslında keşif amaçlı gerçekleşen ve Caesar’ın desteğiyle Mısır’da istikrar sağlamayı başaran Kleopatra’nın Romalı komutan ile ittifakını ve bunun siyasi getirilerini gizlemek isteyen antik kaynaklarda hiçbir

¹⁷ Caesar’ın Roma’ya dönüş tarihi, onun ikinci diktatörlük yılının sonuna rastlar. 47 yılında Roma’ya gitmek üzere Mısır’dan ayrılan Caesar, doğrudan Roma’ya gitmemiştir. Roma’ya gitmek üzere yola çıktığı halde önce Suriye’ye oradan da Pontos’a geçmiş, 2 Ağustos 47’de VI. Mitridates’in oğlu Pharnakes ile savaştıktan sonra İtalya’ya gitmişti (Plutarkhos, *Caesar*: 49-51; Caesar, *Bellum Alexandrinum*: 65-78; Suetonius’un aktarımına göre Caesar “*Aleksandria kentinden Syria’ya oradan da Pontus’a geçti, Büyük Mithridates’in oğlu Pharnakes’i oraya varışının beşinci gününde, karşılaşmalarından sonraki dört saat içinde tek bir cephede bozguna uğrattı.*” (Suetonius, *On İki Caesar’ın Yaşamı*: 1. 35)

şekilde bahsi geçmemiştir. Hatta Kleopatra'yı en iyi tanıyan ve seyahati onunla birlikte gerçekleştiren Caesar dahi eserinde kraliçeye ve siyasi profiline çok az yer vermekle yetinmiş, Nil seyahatine dair en ufak bir ayrıntıya yer vermemiştir. Caesar'ın yanı sıra Nil seyahatinin gerçekleştiği döneme tanıklık eden antik diğer yazarların da seyahatten söz etmemiş olması, seyahatin keşif ve eğlence amaçlı gerçekleştirildiği konusunda hemfikir olan fakat döneme tanıklık etmemelerinden mütevellit güvenilir bulunmayan antik yazarların ise seyahatin amaç, kapsam ve içeriğine yönelik anlatımlara yer vermesi modern tarihçileri şüpheye düşürmüştür. Özellikle Nil seyahatinin merkezindeki iki kilit isimden biri olan Caesar'ın seyahate dair en ufak bir bilgi aktarımında bulunmaması, geç dönem kaynaklarında bahsi geçen anlatımların efsane olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Seyahati romantik bir efsane olarak değerlendiren görüşlerin varlığı mevcut tartışmaların devam ettiğini ve seyahate dair şüphelerin varlığını sürdürdüğünün göstergesidir. Öte yandan seyahatin romantik bir balayı seyahati, keşif gezisi, geçit töreni/zafer alayı ya da siyasi propaganda yapmaya yönelik düzenlendiğini savunan görüşleri, çağdaş yazarlara ve Caesar'a ait eserlerin Nil yolculuğuna herhangi bir atıfta bulunmamış olmalarıyla ilişkilendirmek mümkün olsa da Mısır ve Roma'nın en önemli siyasi figürleri olan Kleopatra ve Caesar'ın politik vizyonları gözönüne alındığında Nil seyahatinin gerçekleşmediğini söylemek güçtür. Zira Kleopatra'nın çağdaşı olmayan, onun 47 yılı baharında Caesar'la birlikte Nil üzerinde bir seyahat gerçekleştirdiğini aktaran yazarların anlatımları seyahatin gerçekleştiğinin kanıtı olmasa da firavun geleneği ve egemenlik göstergesi olan Nil üzerinde seyahat düzenlemenin bazı Ptolemaios hükümdarları tarafından da uygulanmış olması kendinden önceki hükümdarların siyasi çizgisini sürdürürken politik gücünü, egemenliğini ve otoritesini korumak isteyen Kleopatra'nın bu seyahati düzenlemiş olma ihtimalini kuvvetlendirir. Zira Ptolemaios kraliyet ve firavun gelenekleri kapsamında ülkenin stratejik yerleşim yerlerinin ve doğal zenginliklerinin merkezi olan Nil Nehri boyunca seyahat etmek başta II. Ptolemaios Philadelphos olmak üzere seleflerini örnek alan Kleopatra'nın, ataları ile benzer siyasi amaçlara sahip olduğunu ve bunu yaparken Roma'nın desteğini Caesar üzerinden sağladığı görülür. Bu seyahat siyasi ve müşterek hedeflere ulaşma noktasında ortak bir ideolojide hareket eden Kleopatra ve Caesar'ın gerçekleştirdiği romantik bir tekne seyahatinden ziyade, aralarındaki ittifakın kamuoyuna duyurulduğu planlı bir zaferin göstergesidir. Bu ittifak kapsamındaki ortak stratejinin varlığını ve Roma-Mısır arasındaki güç birliğinin siyasi propagandasını yansıtan seyahat, tarafların karşılıklı otorite ve güç gösterisini ön plana çıkarır. Özellikle İskenderiye Savaşı'nın ardından Mısır'daki görevini başarıyla tamamlamış olan, bölgeye egemen olma ve doğal kaynakları kullanma noktasında istekli olan Caesar'ı ülkenin potansiyel zenginliklerini tanımalarının yolunu açtığı Nil seyahati ile onurlandırmak suretiyle Kleopatra'nın siyasi stratejisi öne çıkar. Yukarı Mısır'daki yerleşim yerleri, tarım arazileri, ticaret merkezleri, maden ve taş ocaklarını ziyaret ettikleri bu gezi, İskenderiye'de yaşanan iç savaş sonrası tam desteğini aldığı Caesar ile ülkesinin zenginliklerini yerinde görmek isteyen Kleopatra'nın ve Mısır'ın zenginliklerini keşfetme arzusunda olduğu bilinen Caesar'ın ideallerini gerçekleştirmede önemli rol oynar. Mısır'da ikamet ettiği dönemde İskenderiye Savaşı'na müdahil olan ve savaşı kazanarak sürgündeki Kleopatra'yı yeniden tahta getiren Caesar'ın kraliçe tarafından Mısır kralı gibi konumlandırılarak yüceltmesi, rol modeli Büyük İskender olan Caesar'ın en az kraliçe kadar ülkeye hâkim olduğu imajını yansıtmaya çalıştığı politik stratejinin göstergesidir. Bu süreçte Romalıların kendisi hakkındaki tepki ve suçlamalarını göz ardı eden Caesar, Kleopatra'nın kendisini Mısır kralı gibi konumlandırarak yüceltme ve ülkesinin zenginliklerini tanıtmaya stratejisine eylemleriyle onay vermiştir. Bu süreçte egemen gücün Ptolemaios kraliçesi olduğu, Ptolemaios saltanatının güvende olduğu, bir Romalı'dan dünyaya gelecek olan varisle de gücünün devamlılığının sağlanacağını propagandasını Nil seyahati üzerinden gerçekleştirmiştir. Kleopatra'nın Mısır'ın yerel desteğine sahip olduğunun göstergesi olan bu seyahat, Caesar'ın coğrafi çıkarları ve Kleopatra'nın politik ihtiyaçlarına uyum sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Adamson, P. B. (1982). "Consanguineous Marriages in The Ancient World", *Folklore*, 93/1.
- Appian. *Roman History (Historiae Romanae), Volume III: The Civil Wars, Books 1-3.26*. Translated by Horace White. Loeb Classical Library 4. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1913.
- Arrianos. *İskender'in Seferi (Alexandrou Anabasis)*, (Çev: F. Akderin), Alfa Yayıncılık, İstanbul. 2004.
- Ashton, S. A. (2008). *Cleopatra and Egypt*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Athenaeus. *The Learned Banqueters (Deipnosophists)*, Volume I: Books 1-3.106e, (Ed. and trans. S.Douglas Olson), Loeb Classical Library 204. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007.
- Balsdon, J. P. V. D. (1967). *Julius Caesar and Rome*, English Universities Press, London.
- Bennett, C. (2002). "The Chronology of Berenike III", *Zeitschrift Für Papyrologie Und Epigraphik*, 139, 143-148.

- Brazil, W. (2014). "İskenderiye: Eski Dünya'nın Merkezi", İskenderiye Kütüphanesi: Antik Dünyanın Öğrenim Merkezi, (Ed: R. Macleod), Dost Kitabevi, Ankara, 53-81.
- Burstein, S. M. (2004). *The Reign of Cleopatra*, Greenwood Press, London.
- Caesar. *Alexandrian War. African War. Spanish War*, (Trans. A. G. Way), Loeb Classical Library 402. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1955.
- Caesar. İç Savaş (Commentarii de Bello Civili), (Çev: F. Akderin), İstanbul, 2007.
- Callegaro, M. (2019). "Houseboating in Ancient Times: Thalamegos, Lusoriae, Cubiculae and the Nemi Ships as Ancestors of Nowadays Floating Houses Trend", *Progress in Marine Science and Technology*, Volume 3: Nautical and Maritime Culture, from the Past the Future, 59-69.
- Cicero. *Letters to Atticus (Epistulae ad Atticus)*, Volume III. (Ed. and trans: D. R. Shackleton Bailey), Loeb Classical Library 97. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.
- Curtius. *History of Alexander (Historiae Alexandri Magni)*, Volume I: Books 1-5, (Trans: J. C. Rolfe), Loeb Classical Library 368. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1946.
- Delaney, A. E. (2014.) "Reading Kleopatra VII: The Crafting of a Political Persona", *The Kennesaw Journal of Undergraduate Research*, 3(1):1-9.
- Dio Cassius. *Roman History*, Volume IV: Books 41-45. (Trans: E. Cary, H. B. Foster), Loeb Classical Library 66. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1916.
- Diodorus. *Library of History*, Volume I: Books 1-2.34, (Trans: C. H. Oldfather), Loeb Classical Library 279. Cambridge MA: Harvard University Press, 1933.
- Fantham, E. (2009). "Caesar as an Intellectual", *A Companion to Julius Caesar*, (Ed: M. Griffin), Blackwell Publishing.
- Florus. L. A. *Epitome of Roman History (Epitome Rerum Romanarum)*, (Trans: E. S. Forster), Loeb Classical Library 231. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929.
- G. Grimm, G. (2003). Alexandria in the Time of Cleopatra, in S. Walker ve S. A. Ashton (ed.), *Cleopatra Reassessed*, The British Museum Occasional Paper, London.
- Gelzer, M. (1968). *Caesar: Politician and Statesman*, Oxford.
- Grant, M. (2011). *Cleopatra*, Hachette Publishing, Oxford.
- Habe, Y. (2020). "Floating Palace on the Nile: A Study on the Luxury Ship of Ptolemy IV Philopator", *Japan Studies in Classical Antiquity* 4: 53-70.
- Hankey, J. (2001). *A Passion for Egypt. Arthur Weigall, Tutankhamun and the "Curse of the Pharaohs"*, Tauris Publishers, London.
- Herodotos. *Herodot Tarihi*, (Çev: M. Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2004.
- HGV pGrenf II 38. Heidelberger Gesamtverzeichnis Der Griechischen Papyrusurkunden Ägyptens <http://aquila.zaw.uni-heidelberg.de/hgv/43916> (Erişim Tarihi 26.9.2023).
- Hillard, T. W. (2002). "The Nile Cruise of Cleopatra and Caesar", *The Classical Quarterly*, 52(2), 549-554.
- Hölbl, G. (2001). *A History Of The Ptolemaic Empire*, (Çev: Tina Saavedra), Routledge, London.
- Hughes-Hallett, L. (1990). *Cleopatra: Histories, Dreams and Distortions*, London.
- Josephus. Flavius Josephus. *The Works of Iosephus: New Updated Edition*, Translated by A. M. William Whiston, New York: 1998.
- Keyser, Paul T. (2014). "Kallixeinos of Rhodes (627)", *Brill's New Jacoby*, (Ed: I. Worthington), Brill Online.
- Kleiner, D. E. E. (2005). *Cleopatra and Rome*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Lewis, N. (1986). *Greeks in Ptolemaic Egypt*, Classics in Papyrology: Vol. 2, Oxford University Press.
- Lord, L. E. (1938). "The Date of Julius Caesar's Departure from Alexandria", *The Journal of Roman Studies*, 28, 19-40.
- Lucan. Lucan. *The Civil War (Pharsalia)*, (Trans: J. D. Duff), Loeb Classical Libraray 220. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928.

- Meier, C. (1982). *Caesar*, Severin und Siedler, Berlin.
- Mond, R. ve Myers, O. H. (1934). *The Bucheum*, 3 vols, Egypt Exploration Society, London.
- Nielsen, I. (1999). *Hellenistic Palaces: Tradition and Renewal*, Aarhus University Press.
- OGIS 111 <https://www.attalus.org/docs/ogis/s111.html> (Erişim Tarihi: 24.10.2023)
- Paterson, J. (2009). *Caesar The Man, A Companion to Julius Caesar*, Wiley-Blackwell Publishing, (Ed: M. Griffin), Oxford, 126-140.
- Pausanias. *Description of Greece (Periegesis)*, Volume I: Books 1-2 (Attica and Corinth), (Trans. W. H. S. Jones), Loeb Classical Library 93. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1918.
- Peek, C. M. (2011). "The Queen Surveys Her Realm: The Nile Cruise of Cleopatra VII", *The Classical Quarterly*, 61(2), 595-607.
- Pfrommer, M. (1999). *Alexandria. Im Schatten der Pyramiden*, Zaberns Bilderbande zur Archäologie, Mainz.
- Plinius. *Natural History (Naturalis Historia)*, Volume III: Books 8-11 (Trans: H. Rackham), Loeb Classical Library 353. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1940.
- Plutarkhos. *Lives: Agesilaus and Pompey. Pelopidas and Marcellus*, (Trans: B. Perrin), Loeb Classical Library 87. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1917.
- Plutarkhos. İskender&Caesar, (Çev: F. Akderin), Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Plutarkhos. Plutarkhos. *Marcus Antonius*, (Çev: M. Özaktürk), TTK Basımevi, Ankara, 1992.
- Ray, J. (2003). Cleopatra in the Temples of Upper Egypt: The Evidence of Dendera and Armant, *Cleopatra Reassessed*, The British Museum Occasional Paper, (Eds. S. Walker ve S. A. Ashton), London. 9-12.
- Roller, D. W. (2010). *Cleopatra. A Biography*, Women in Antiquity Series, Oxford University Press, Oxford.
- Southern, P. (2001). *Julius Caesar*, Tempus.
- Stephens, S. (2005). "Lessons of The Crocodile", *Symposium: Imperial Trauma*, Common Knowledge, 11(2), 215-239.
- Strabo. *Geography (Geographica)*, (Trans: H. L. Jones), Loeb Classical Library, Vol. 8, Book 17 and General Index, Harvard University Press, 1967.
- Suetonius. Gaius Suetonius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, (Çev: F. Telatar-G. Özaktürk), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008.
- Tarn, W. W. (1936). "The Bucheum Stelae: A Note", *The Journal of Roman Studies*, 26, 187-189.
- Tyldesley, J. (2008). *Cleopatra: Last Queen of Egypt*, Basic Books, London.
- Volkman, H. (1958). *Cleopatra. A study in Politics and Propaganda*, (Trans: T. J. Cadoux), New York.
- Walker, S. ve Higgs, P. (2001). *Cleopatra Of Egypt: From History to Myth*, Princeton University Press, Princeton.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).